

SEFERÎLİK

HÜKÜMLERİ

Kolaylık Dinimizin İlkelerindedir

Yüce dinimiz İslâm bütün hükümleriyle insanların dünya ve âhiret saadetini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Bunun için hükümler konulurken insanın ihtiyaçları, içinde bulunduğu şartlar ve kapasitesi dikkate alınmıştır. Yüce Allah hiçbir insana gücünün yetmeyeceği bir şeyi teklif etmemiştir. İslâm bütün hükümlerini önce normal şartları ve

mükellefin normal durumlarını dikkate alarak vazetmiştir. Bu hükümlere fıkah dilinde “azîmet” denir. Daha sonra ise mükelleflerin özel durumlarını dikkate alarak alternatif ve çoğu kere öncekinden daha hafif hükümler koymuştur. Bu hükümler genel değil de bazı mükellefleri ilgilendirdiği için bunlara “ruhsat” adı verilmiştir. Ruhsat hükümleri aynı zamanda dinimizin “kolaylık” prensibinin de örnekleri olmaktadır.

Seferîlik, yani yolcu olmak da dinimizin mazeret kabul edip dikkate aldığı durumlar arasındadır. Bu sebeple yolcu olan kimseye dinî hükümlerin icrâsı bakımından bazı kolaylıklar getirilmiştir. Dört rek’atlı namazların iki rek’at olarak edâ edilmesi, orucun kazâyâ bırakılabilmesi, ayağa giyilen mestlere üç gün üç gece meshedilebilmesi, binek üzerinde nâfile namaz kılmak, Cuma namazının farz olmaması gibi hükümler bu kabildendir. Burada na-

mazla ilgili seferîlik hükümleri üzerinde durulacaktır.

Yolculukta Namaza Ait Hükümler

Hanefi mezhebinde yolcu sayılabilmek için üç günlük bir mesafeyi katetmek ölçü olarak alınmıştır. Bu yolculukta fıkah âlimleri, yaya yürüyüşünü veya kâfile içindeki deve yürüyüşünü esas almışlardır. Diğer mezhepler de mesafeyi esas almış ve sonuçta Hanefilerle aynı nokta-

ya gelmişlerdir. Buna göre günümüzde bu mesafe, deniz için 18 saate, kara ve hava yolculuğu için ise yaklaşık 90 km’ye tekâbül etmektedir. Yolculuk yapan kimse günümüz nakil vasıtalarıyla bu mesafeyi kısa zamanda katederse yine de yolcu sayılır ve namazlarını kısaltarak kılar.

Yolculuk hükümleri, yolculuğa niyet ederek değil, fiilen yolculuğa başlamakla gerçekleşir. Bu da kişilerin yaşadığı şehrin

yerleşim yerlerini geçmesiyle başlar. Yani şehirden tam olarak çıkmakla olur. Bazı âlimler kişinin kendi evinden ayrılmasıyla da başlar demişlerdir. Buna göre biletli bir yolcu otogara veya hava alanına vardığında yolculuk hükümleri başlar.

Hanefi mezhebine göre yolcunun dört rek’atlı namazları iki rek’at kılması ruhsat değil, azîmet hükmüdür. Dolayısıyla namazları kısaltarak kılmak vâciptir. Çünkü Hanefi mezhe-

bine göre namazı iki rek'at kılan dörtten kısaltma yapmaktadır. Sefer namazı zaten iki rek'attır¹. Dolayısıyla yolcu dört rek'atlı bir namazı iki değil de dört olarak kılsa son iki rek'at nâfile olur. Yani yolcu, dört rek'atlı namazı iki rek'at kılıp da teşehhüde bulunduktan sonra iki rek'at daha kılacak olursa farzı edâ etmiş, son iki rek'at da nâfile olmuş olur. Ancak selamı geciktirmiş olduğundan ve mezhebinin ilgili hükmüne aykırı davrandığından dolayı kötü bir iş (isâet) yapmış sayılır. Fakat bu kişi birinci teşehhüdü terk ederse veya ilk iki rek'atta kıratta bulunmamış olursa farzı edâ etmiş sayılmaz.

Şâfiî ve Hanbelilere göre yolculukta namazları kısaltmak ruhsattır. Dolayısıyla bu mezheplere mensup olan mükellefler veya onların bu görüşünü taklit edenler isterlerse namazlarını dört olarak da kılabilir. Mezhepler arasındaki bu ihtilaf konuyla ilgili hadislerin yorumundan kaynaklanmaktadır.

Seferîlikte Nâfile Namazların Durumu

Fıkıhta “nâfile” kelimesi sünnet namazları da içine alacak şekilde kullanılır. Buna göre namazların farzlarından önce veya sonra kılınan sünnet namazları da nâfile olarak adlandırılır. Hanefî mezhebine göre yolculuk esnâsında vakit darlığı veya benzeri sıkıntılı bir durum yoksa namazların müekked sünnetlerini normal şekilde kılmak gerekir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) yolculuk esnasında binek üzerinde bile nâfile namazları kılmıştır. Hatta nâfile namaz binek üzerinde kılınırken binek ne tarafa dönerse dönsün fark etmez. Diğer mezhepler ise bazı sahâbe uygulamalarını esas alarak yolculukta nâfilelerin terk edilebileceğine hükmetmişlerdir. Şâfiî olan İmam Nevevî bu konuda şöyle bir yorum yapmıştır: Belki de Hz. Peygamber (s.a.v) yolculuk esnasında nâfileleri bineği üzerinde veya çadırında kıldığı için onunla yolculuk yapan sahâbe bunu

görmemiş olabilir. Bunu görmeyenler sadece iki rek'at farz kıldığını nakletmişlerdir. Sonuç olarak sünnet veya nâfile namaz sevap kazandırdığı için zorunlu olmamakla birlikte imkânı yerinde olan mükelleflerin yolculukta da olsa kılmaları tavsiye edilir.

Seferîlikle İlgili Çeşitli Meseleler

Hanefî mezhebi âlimlerinin ictihadına göre, yolculuk hangi maksatla olursa olsun, yolcu ruhsatlardan yararlanabilir. Bunun için dînen meşru bir yolculuğa gidiyor olmak şart değildir. Diğer mezheplere göre ise, yolculuya tanınan ruhsatlardan yararlanabilmek için çıkılan yolculuğun dinin yasak kıldığı bir amaç için olmaması gerekir. Buna göre yol kesmek ve haram şeylerin ticaretini yapmak için yola çıkan kimse yolculuk ruhsatlarından yararlanamaz. Zira “Ruhsatlar masiyet ve kötülük işlemeye ruhsat yapılamaz.” şeklinde bir prensip vardır.

Yolcu bir kimse bir yerleşim yerinde en az on beş gün kalmaya niyet ederse seferîlikten çıkar ve namazları tam olarak kılar. Bu süreden az kalan kimse seferî olduğu için namazları kısaltarak kılar. Ancak on beş günden az kalmak üzere bir yere gidip, “bugün yarın dönerim” diye düşünen kimse orada kaldığı süre içerisinde seferî sayılır. Mesela bir şehirde hastası olan ve “bugün yarın taburcu olur” diye bekleyen kimselelerin durumu böyledir.

Bir kimse yolculuk esnasında kazaya kalan namazlarını dönünce iki rek'at olarak kılar. İkamet halinde iken kazaya kalan namazlarını yolculukta kaza etmek isterse dört rek'at olarak kılar.

Yolcu mukime, mukim ise yolcuya uyarak cemaat halinde namaz kılabilirler. Ancak imam yolcu ise iki rek'attan sonra selam verir. Yolcu olmayanlar imamla selam vermezler. Geri kalan iki rek'atı kendi başlarına isterlerse okuyarak veya okumadan gerekli süre bekleyerek tamamlarlar. Hanefî mezhebinde tercih edilen görüş son iki rek'atı kılanların okumadan tamamlaması yönündedir. Ancak mükellefler ne kadar bekleyecekleri noktasında tereddüt yaşamakta ve bu durum namazın huşûunu bozmaktadır. Bu bakımdan böyle bir tereddüt yaşayanların okuyarak tamamlamaları daha uygundur. Bir karışıklığa meydan vermemek için böyle bir durumda imamın cemaate: “Ben seferîyim iki rek'attan sonra selam vereceğim, siz selam vermeden namazınızı tamamlayın.” demesi uygundur. Hanefî mezhebine göre yolcu olduğu halde imam namazı dört rek'ata tamamlayacak olursa, imamın kıldığı iki rek'at nâfile olduğundan mukim olan cemaatin namazı geçersiz olur; tekrarlamaları gerekir. Yolculuğa çıkacak kadının yanında mahreminin bulunması şart koşulmuştur. Bu hüküm Hz. Peygamber (s.a.v)'in hadîsiyle sâbittir². Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu yöndeki emri, kadının daha rahat ve gü-

ven içerisinde yolculuk yapmasına yöneliktir. Seyahat hürriyetini kısıtlamaya yönelik değildir. Ancak yol emniyetinin bulunması ve zaruret gibi sebeplerle kadının mahremi olmadan da, yolculuk yapabileceğine hükmedilmiştir. Günümüzde, özellikle uğurlayanı ve karşılayanı bulduğunda şehirlerarası otobüs yolculukları ve uçak yolculukları kadınlar açısından genelde güvenli kabul edilmektedir.

Yolculuğun Sona Ermesi

Yolcu olan kişi için üç türlü vatan (yerleşim yeri) vardır. Bunlardan biri, aslî vatanıdır. Bu vatan kişinin doğup büyüdüğü, sürekli yaşadığı, yaşamayı düşündüğü ve sürekli ikamet için tercih ettiği yerdir. Burada insan seferî olmaz. Buradan geçici süreliğine ayrılırsa dönüşte yine mukim olur. Bir insanın birden fazla aslî vatanı olabilir. Mesela yazlığı ve kışlığı bulunanlar, Ankara-İstanbul veya başka iki şehirde de çalışma icra edenler her iki şehirde de mukim sayılırlar. Dolayısıyla hangisine giderlerse gitsinler orada seferî olmazlar.

İkincisi ikamet vatanıdır. Burası aslî vatandan 90 km. uzakta olup en az on beş gün kalmaya niyet ettiği vatanıdır. Mükellef, on beş veya daha fazla kaldığı süre içinde burada seferî olmaz. Bu süreden az kaldığı yer ise süknâ vatanıdır. Süknâ vatanında kişi her zaman seferî sayılır.

Aslî vatan ancak kendisi gibi bir vatanla bozulur. Yani

Anadolu'da doğup yaşayan bir kimse artık İstanbul'a göç etmiş ve sürekli orada yaşamaya başlamış ise, eski vatanında da hanımı yoksa artık orası aslî vatan olma özelliğini kaybeder.

Yolculuk Âdabı

Yüce dinimiz, mükerrem bir varlık olan insan için her şeyin en iyisini, dini ve dünyası için en elverişli olanını münasip görmektedir. Bunun için de hemen her şeye bir âdab getirmiştir. Yolculuğun da bir âdabı vardır. Buna göre yola çıkmadan önce borçların ödenmesi, ödenmemişse bile vasiyet edilmesi ve yazılı hale getirilerek ilgililere bildirilmesi gerekir. İki rek'at namaz kılarak yolculuğun hayırlı, bereketli, masiyetlerden uzak olması, sağ-salim evine dönmesi yönünde dua etmesi önerilmiştir. Yolculuktan dönünce de iki rek'at namaz kılmak tavsiye edilmiştir. Bu namazın şekli sabah namazının sünneti gibidir.

Mesela evden çıkarken Âyetü'l-kürsî'yi okumak tavsiye edilmiştir. Çünkü bir hadiste bu âyeti okuyanın, eve dönünceye kadar belâlardan emin olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca “*Bismillâhi, tevekkeltü alellâhi, Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh*” diyenin de tehlikelerden korunacağı ve şeytanın ondan uzak olacağı bildirilmiştir.

Dipnot

* Prof. Dr.

1 Bk. Buharî, “Salât”, I.

2 Buharî, “Nikâh”, I, 11.